

Олена Олександрівна Човган,

викладач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ МЕТОДІВ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ОЗНАК ДОБРОЧИННОСТІ В МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті обґрунтовуються ознаки доброчинності особистості майбутнього соціального працівника: емпатія, соціальна спрямованість особистості, розвиненість комунікативних якостей особистості, сформованість особистісного симптомокомплексу відповідальності, сформованість позитивної установки щодо інших людей, наявність професійних ціннісних категорій у “Я-концепції” особистості, уміння керувати ціннісно-сисловою сферою з метою творчого конструювання нових сенсів діяльності в допомозі іншим людям. Розкрито методи психодіагностики кожної ознаки доброчинності.

***Ключові слова:** доброчинність, ознаки, майбутні соціальні працівники, методи психодіагностики.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальна робота, як практичне втілення функції допомоги суспільства нужденній людині, виступає у формі професіоналізованого сприяння соціальним змінам середовища, соціальних відносин, ситуації клієнта [16, с. 23]. Соціальна робота базується на доброчинних основах допомоги іншій людині та відзначається пріоритетом гуманізму в усіх формах і видах фахової діяльності соціального працівника. Її гуманістичність виступає як практичне втілення в професійній діяльності соціального працівника – соціальній роботі засадничих цінностей та принципів доброчинності.

Проблема професійної підготовки соціального працівника, в якого у процесі навчання у вищому навчальному закладі доброчинну спрямованість особистості сформовано на фахово-необхідному рівні, є нагальною на сучасному етапі. У цьому контексті актуальним визначається завдання

забезпечення якісного і надійного психодіагностичного контролю ефективності експериментальної психолого-педагогічної технології формування доброчинності в майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор, свідчить, що психологічних досліджень з тематики психодіагностичного вивчення доброчинності як особистісного психологічного феномену в соціальній роботі практично немає. У сфері соціальної діяльності явище доброчинності висвітлюється як історичне і духовно-моральне підґрунтя розвитку соціальної роботи [1; 14; 18]. Тематичні дослідження засадничих психологічних аспектів вияву доброчинності є розрізненими та фрагментарними [4; 7; 10; 21; 23]. На сьогодні висвітлення доброчинності як соціального явища відображено в різних сферах наукових знань. Проте, у психологічній літературі відсутні результати аналізу ознак доброчинності і методів їхньої психодіагностики.

З огляду на це, **метою статті** є теоретико-методологічне обґрунтування психологічних критеріїв доброчинності особистості майбутнього соціального працівника та вибір методів їх психодіагностики в процесі експериментального дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчив, що психологічними критеріями розвиненості доброчинної спрямованості поведінки соціального працівника є його індивідуально-особистісні характеристики. Цей комплекс психологічних критеріїв визначає особистісне відображення гуманістично-установочної спрямованості на допомогу “іншому” як вияв доброчинності в соціальній роботі на засадах альтруїзму. Складовими комплексу психологічних критеріїв доброчинності є: емпатійність; соціальна спрямованість особистості; розвиненість комунікативних якостей; сформованість особистісного симптомокомплексу відповідальності (далі – ОСВ) (відповідальність як етична відповідність принципам фаху – як відчуття обов’язку перед соціумом; відповідальність як готовність до самопожертви – як готовність прийняти

наслідки своєї поведінки, спрямованої на допомогу при фаховому служінні людям); у мотиваційно-ціннісній сфері – як розкриття мотиваційної установки добродійної діяльності через соціальні та професійні цінності соціальної роботи – сформованість позитивної установки щодо інших людей в особистісно-фаховій “Я-позиції” працівника (як потенційна мотиваційна спрямованість до допомоги як вияву добродійності), наявність професійних ціннісних категорій у “Я-концепції” соціального працівника (як мотиваційна готовність до виконання професійної ролі фахівця – “людини, що допомагає”), уміння керувати ціннісно-сисловою сферою з метою творчого конструювання нових сенсів діяльності в допомозі іншим людям.

Для проведення нашого дослідження проблеми формування добродійності у студентів відповідних спеціальностей виникла потреба в науково-обґрунтованому виборі методів діагностики психологічних критеріїв розвитку добродійності в майбутніх соціальних працівників.

Розглядаючи *емпатію* як важливу критеріальну складову добродійної спрямованості особистості соціального працівника, необхідно відзначити, що без емпатії, за визначенням дослідників, навряд чи взагалі можливим є адекватне розуміння іншої людини [4; 8; 9; 13; 19 та ін.].

З психологічної точки зору емпатія визначається як необхідний компонент спілкування і соціальної взаємодії. І. М. Юсуповим емпатія розглядається як ядро комунікації людини, що сприяє збалансованості її стосунків у соціумі, як чинник, який робить поведінку особистості соціально обумовленою та просоціальною [19]. Згідно з позицією І. В. Дубровіної, емпатія як особистісна якість є здатністю співчувати та співпереживати іншій людині. Як професійна здібність емпатія виражає здатність до відчуття об’єкта соціально-фахової взаємодії, його стану; вона виступає як розуміння почуттів і потреб об’єкта, як спонукальний чинник до здійснення відповідних допомагаючих дій стосовно нього на основі емпатійного відгуку [2].

Необхідно відзначити, що багато дослідників пов’язують емпатію з допомогою й альтруїзмом особистості, що має відображення в просоціальному

характері її дій, а в умовах соціальної професійної діяльності – дій фахівця. Так, А. Mehrabian визначає емпатію та її розвиненість як базу полікомунікативності людини в соціумі й основну особистісну детермінанту допомагаючої поведінки [23, с. 525–543]. J. Aronfreed емпатію характеризує з психологічної точки зору як вияв жертвовності, що безпосередньо пов'язується з альтруїстичним вчинком. Розвиненість емпатії сприяє підвищенню добродійної спрямованості дій особистості, схильності до надання допомоги іншій людині в особистісному та професійному сенсах [21, с. 103–123].

Для діагностики рівня емпатії як психологічного критерію добродійності нами було обрано опитувальник І. М. Юсупова [20]. При застосуванні ця психодіагностична методика, на основі шести діагностичних шкал, надає можливість визначити у майбутнього соціального працівника як загальний рівень розвитку емпатії, так і окремі складові емпатії. Методика надає можливість диференціювати отримані при дослідженнях показники емпатії відповідно до п'яти рівнів її розвиненості.

При дослідженні добродійності майбутнього соціального працівника однією з її критеріальних ознак було визначено *соціальну спрямованість особистості*. Розглядаючи цей психологічний критерій добродійності з точки зору його індивідуально-особистісної характеристики, відзначимо, що основу підходу до її психодіагностики складає концепція обумовленості формально-динамічних властивостей індивідуальної поведінки людини її біологічними особливостями й особливостями взаємодії з предметним та із соціальним середовищем.

Сутність зазначеного концептуального підходу (С. Л. Рубінштейн, В. М. Русалов та ін.) полягає в тому, що активність особистості, як одна зі складових її темпераменту, виявляється як комплекс трьох компонентів – ергічності, пластичності і швидкості. Ці компоненти характеризують формально-динамічні властивості індивідуальності. Ергічність співвідноситься з широтою аферентного синтезу; пластичність виступає як узагальнена характеристика легкості переходу з одних програм поведінки особистості на

інші, а швидкість пов'язана зі швидкістю реалізації поведінкових програм. Поведінка людини характеризується її взаємодією із соціальним та предметним середовищами. Відповідно, відзначає Є. І. Рогов, це демонструє вияви зв'язків у функціональній системі особистості, які визначають її активність: аферентного синтезу як ергічності особистості – у підвимірах ергічності соціальної й ергічності предметної; програмування поведінки – у підвимірах пластичності соціальної та пластичності предметної; а також зворотного зв'язку і виконання як швидкості взаємодії в предметному та соціальному підвимірах [11, с. 22].

Отже, характеристика соціально-психологічного рівня активності особистості (динамічної цілісної системи внутрішньої діяльності, що визначає соціальну спрямованість особистості, зокрема спрямованість на допомогу людям) може бути визначена сукупністю її індивідуально-особистісних якостей – на базі формально-динамічних властивостей індивідуальності.

Доброчинний характер фахової поведінки соціального працівника підкреслює важливість вираженості соціальної спрямованості особистості соціального працівника на основі розвитку соціальних складових у структурі його особистості – соціальної ергічності і соціальної пластичності. Для діагностики цих критеріальних характеристик доброчинності нами було обрано опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності В. М. Русалова [11]. Він містить 12 діагностичних шкал, значення яких надають можливість отримати велику кількість додаткових показників – індексів активності в соціальній (комунікативній) та предметній сферах. Цей опитувальник надає змогу за допомогою шкал “Соціальна ергічність” і “Соціальна пластичність” визначати рівень розвитку індивідуальних властивостей особистості досліджуваного на основі диференціації отриманих показників за трьома рівнями розвиненості. Шкала *соціальної ергічності* (СЕР) вимірює рівень потреб у соціальних контактах, прагнення до освоєння соціальних форм діяльності, прагнення до лідерства, товариськість, схильність до участі у соціальній діяльності. Шкала соціальної пластичності (СП) вимірює легкість переключення в спілкуванні, схильність до різноманітності

комунікативних програм та різноманітність кількості готових (неусвідомлених) форм соціального контролю.

У процесі формування доброчинності в майбутнього соціального працівника *розвиненість комунікативних якостей особистості фахівця* є однією з критеріальних ознак та умовою ефективності цього процесу. Розглядаючи цей психологічний критерій доброчинності з точки зору соціальної (соціально-психологічної) взаємодії фахівця сфери “людина-людина” (соціальної роботи), відзначимо позицію І. В. Дубровіної [2], Л. М. Собчик [13] та ін. про те, що в умовах активної взаємодії фахівця з іншою людиною *нерозвиненість комунікативних якостей у фахівця* взагалі унеможлиблює успішну діяльність у цій сфері.

Зокрема, Р. Кочюнас підкреслює, що соціальний працівник повинен відзначатися розвитком комунікативності (здатність до налагодження діалогу, вміння чути, теплота і сердечність (але не сентиментальність), здатність викликати довіру інших людей, соціальна перцептивність (проникливість) тощо [4, с. 26–33]. Водночас В. Панок та ін. відзначають, що *розвиненість комунікативних якостей особистості фахівця* відіграє велику роль в ефективності його соціально-психологічної роботи, оскільки вони сприяють розвитку жвавого інтересу до людей, бажанню допомогти їм у складних ситуаціях [9, с. 232]. Комунікативні якості стимулюють поведінку фахівця соціальної сфери, спрямовану на допомогу, його життєствердну альтруїстичність, сприяють розумінню в спілкуванні іншої людини та її потреб [13].

Отже, оскільки комунікативні якості і здібності є важливим чинником успішної діяльності фахівця в сфері соціальної роботи та формування його доброчинної спрямованості, їх психологічна оцінка являє собою необхідний крок у напрямку прогнозування розвитку засад доброчинності в майбутнього соціального працівника. Як відзначав Б. О. Федоришин, аналіз комунікативних здібностей надає можливість виокремити в їх психологічній структурі компоненти, які тісно пов’язані із соціальними потребами особистості, з її

інтересами, із спрямованістю на надання допомоги, з вибіркоvim емоційно-вольовим ставленням до діяльності в соціальній сфері [15, с. 56]. Оскільки така процедура дослідження комунікативних здібностей особистості ефективно реалізується в методиці “КОС-1” [15], ця методика і була нами обрана з метою психодіагностичної оцінки критеріїв доброчинності.

Методика “КОС-1” Б. Федоришина становить собою опитувальник, що надає можливість виявити стійкі показники розвитку комунікативних якостей особистості. Ця методика надає змогу диференціювати отримані в дослідженні показники розвиненості комунікативних якостей відповідно до одного з п’яти рівнів. Така диференціація ефективно проводиться на основі оціночного коефіцієнта “К” та відповідної йому оцінки “Q” – особи зі зниженими даними показниками характеризуються слабкою налаштованістю на встановлення і підтримку спілкування та соціальних контактів, труднощами у взаємодії з іншими людьми, зниженою зацікавленістю у наданні допомоги іншим тощо.

У нашому дослідженні за результатами теоретичного аналізу як психологічний критерій розвиненості доброчинності в майбутнього соціального працівника визначено *сформованість особистісного симптомокомплексу відповідальності*. Така сформованість особистісної відповідальності майбутнього соціального працівника розглядається нами у двох підвимірах її вияву в доброчинній спрямованості особистості: 1) відповідальність як етична відповідність принципам фаху – як відчуття обов’язку перед соціумом; 2) відповідальність як готовність до самопожертвування – як готовність прийняти наслідки своєї допомоги при фаховому служінні людям.

Відповідальність визначається багатьма дослідниками як обов’язковий критерій характеристики особистісних і морально-етичних якостей соціального працівника та його доброчинно-альтруїстичної спрямованості (Т. І. Семигіна [1, с. 132–133], Т. Л. Лях [7, с. 133–134], В. Полтавець [14] та ін.). Також для соціального працівника наявність розвиненої відповідальності як відображення на особистісному рівні засадничих доброчинних цінностей соціальної роботи (допомоги, гуманізму, альтруїзму) розглядається як обов’язковий елемент

професійної підготовки – Т. І. Семигіна [1], М. В. Фірсов [16], С.-Е. Юнгхолм [18] та ін.

З точки зору відображення на особистісному рівні базових добродійних цінностей соціальної роботи, відзначає Н. О. Савранська, відповідальність на рівні гуманізму виступає як етична діяльна складова добродійності (разом із моральними цінностями справедливості, милосердя, любові) [12]. Тому, з урахуванням цього підходу, критерій розвиненості добродійної спрямованості майбутнього соціального працівника на основі етичного компонента відповідальності фахівця в системі професійної соціальної роботи визначається нами на основі позиції: “відповідальність як етична відповідність принципам фаху”.

Як особистісне відображення базової добродійної цінності соціальної роботи – альтруїзму, відповідальність фахівця психологічно може бути охарактеризована як форма альтруїстичної самопожертви особистості на користь іншої людини, в інтересах соціуму загалом (як реалізація цінностей альтруїстичної допомоги). Такий підхід до визначення особистісної відповідальності як форми самопожертви особистості, з позиції соціальності природи людини, у соціальній психології підтримується багатьма дослідниками (Г. М. Андрєєва, Е. Аронсон, Ф. Зімбардо, Д. Майєрс, Б.Д. Паригін, Х. Хекхаузен, Р. С. Немов та ін.). Тому критерій розвиненості добродійної спрямованості майбутнього соціального працівника на основі альтруїстичного компонента відповідальності фахівця в системі професійної соціальної роботи визначається нами на основі позиції: “відповідальність як готовність до самопожертви”.

Як відзначає І. О. Кочарян, концепція шаруватості психіки надає можливість говорити про те, що відповідальність як властивість особистості може бути подана як симптомокомплекс, які мають різні функціональні характеристики і визначаються індивідуально-специфічним поєднанням (зв'язком) рис у системі цілісної особистості. Це надає змогу психологічно визначити саму відповідальність як сукупність особистісних

симптомокомплексів, зокрема таких як симптомокомплекси відповідальності “принциповість”, “самоствердження”, “нормативність”, “етичність”, “самопожертвування” [3].

Зважаючи на цей підхід (О. С. Кочарян, І. О. Кочарян, Л. І. Дементій, С. Крокер, С. Гінгер та ін.), сформованість критерію особистісної відповідальності майбутнього соціального працівника може бути подано у двох підвимірах її вияву в добродійній спрямованості через такі ОСВ: 1) особистісний симптомокомплекс відповідальності “етичність” (відповідальність як етична відповідність принципам фаху – як відчуття обов’язку перед соціумом); 2) особистісний симптомокомплекс відповідальності “самопожертвування” (відповідальність як готовність до самопожертви – як готовність прийняти наслідки своєї поведінки, спрямованої на допомогу при фаховому служінні людям).

Для діагностики критеріїв добродійної спрямованості особистості майбутнього соціального працівника у формі ОСВ нами було використано опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності І. О. Кочаряна [3], який надає можливість прогностично достовірно, валідно і надійно діагностувати ОСВ “етичність” та ОСВ “самопожертвування” на основі набору дискримінативних завдань.

Аналіз компонентної структури різних типів відповідальності засвідчив, що ОСВ “етичність” та ОСВ “самопожертвування” як критерії добродійності особистості соціального працівника належать до гармонійного типу симптомокомплексів. Гармонійні типи ОСВ є чутливими до психолого-педагогічних і корекційних розвиваючих дій, спрямованих на формування та розвиток компонентів. Це надає можливість в умовах застосування психолого-педагогічної технології формування добродійності в майбутнього соціального працівника розвивати гармонійні типи ОСВ в умовах фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Розкриття мотиваційної установки добродійної діяльності через соціальні і професійні цінності соціальної роботи реалізується на основі

психологічного критерію доброчинності *сформованість позитивної установки щодо інших людей* в особистісно-фаховій “Я-позиції” працівника (як потенційна мотиваційна спрямованість на допомогу як вияву доброчинності).

Розвиток системи ціннісних сенсів щодо важливості допомоги іншому індивіду та формування позитивної установки щодо потенційності дій, спрямованих на допомогу іншим, визначає сутнісно-психологічну характеристику людини як “людини, що допомагає” (Е. Аронсон, Д. Майєрс, Л. Г. Почебут, Л. Росс, Л. М. Собчик; А. Фернхем та ін.). У гуманістичному контексті концепт допомоги визначає позитивність установки щодо інших людей і потенційності надання допомоги “іншій особі”. При цьому принцип допомоги психологічно обумовлює певні форми практичної альтруїстичної поведінки особистості як опредметнення її “Я-позиції” [12; 16; 18; 21 та ін.].

Отже, наявність позитивної установки щодо інших людей є критеріальною ознакою розвитку в мотиваційно-ціннісній сфері особистості спрямованості до доброчинності, прагнення допомагати іншим. В умовах нашого дослідження з метою діагностики наявності позитивної установки щодо інших людей нами було використано психодіагностичну методику Ф. Фідлера “Тип установки щодо інших” [22, с. 137–149].

Застосування цієї методики надає можливість отримати 60 вихідних оцінок особистісних рис та якостей, на підставі чого розраховуються основні показники, а також додаткові, які диференціюються по трьох рівнях. Підраховані коефіцієнти, їх рівні і співвідношення основних показників надають змогу визначити тип установки щодо інших людей: активно-позитивний, ситуативно-суб’єктивний, функціонально-діловий, нейтрально-байдужий, сховано-негативний. Крім цього, отримані показники надають можливість визначити тип самооцінки на трьох рівнях [22].

Отримана характеристика типу установки свідчить про те, яким чином досліджуваний виявляє схильність сприймати вербальні і невербальні реакції інших людей та їх дії й як на них стабільно реагувати незалежно від часу, людей та обставин. Отже, результати методики Ф. Фідлера надають ефективну

можливість критеріально оцінити сформованість позитивної установки щодо інших людей в особистісно-фаховій “Я-позиції” майбутнього соціального працівника як чиннику розвитку його доброчинності.

Наявність *професійних ціннісних категорій* у “Я-концепції” соціального працівника характеризує як психологічний критерій доброчинну спрямованість його особистісно-професійної позиції (як мотиваційна готовність до виконання професійної ролі фахівця – “людини, що допомагає”). Таку необхідність сформованості особистісно-професійної позиції соціального працівника у процесі його фахової підготовки і подальшої професійної діяльності з метою більш ефективного надання допомоги клієнтам відзначають М. В. Фірсов, Т. В. Семігіна, С.-Е. Юнгхолм та ін.

Дослідники звертають увагу, що існує прямий зв'язок між цінностями і діями (С. Шардлоу та ін.). Професійні цінності соціальної роботи мають особистісне відображення в “Я-концепції” соціального працівника (С.-Е. Юнгхолм). Крім цього, цінності виступають як рефлексивні ціннісні уявлення, які присутні в свідомості людини (Д. А. Леонтьєв). Тому сформованість ціннісних категорій професії в “Я-концепції” соціального працівника щодо ідентичності себе до професійної ролі фахівця (“людини, що допомагає” на принципах безкорисливості) і характеризує розвиненість у майбутнього соціального працівника доброчинних цінностей альтруїстичної допомоги.

В умовах нашого дослідження завдання оцінки наявності професійних ціннісних категорій у “Я-концепції” соціального працівника було реалізовано за допомогою модифікованої методики М. Куна та Т. Маркпатленда [5]. Застосування цієї методики надає можливість з'ясувати уявлення щодо реального і можливого виконання досліджуваним професійної ролі та дослідити наявність професійних і ціннісних категорій у “Я-концепції” майбутнього соціального працівника. Аналіз отриманих результатів спрямовується на пошук змістовних характеристик професійної ідентичності особистості на основі цінностей соціальної роботи доброчинної спрямованості.

Відповідно до мети дослідження аналіз результатів за методикою М. Куна та Т. Маркпатленда [5] містить: ступінь гармонійності особистісної “Я-позиції” стосовно засадничих професійних цінностей (добročинність, допомога, гуманізм, альтруїзм); рівень рефлексії особистості, що виявляється у взаємозв’язку “Я” сьогоdnішнього і “Я” перспективного; співвідношення індивідуальних характеристик та професійних ролей на основі фахових цінностей; співвідношення соціальної і професійної ідентичності; рівень диференціації професійної ідентичності.

Як психологічний критерій добročинності в умовах нашого дослідження визначено *вміння керувати ціннісно-смісловою сферою* з метою творчого конструювання нових сенсів діяльності в допомозі іншим людям. У контексті визначення концептуальних принципів розвитку ціннісно-сміислової сфери особистості майбутнього соціального працівника розглянемо основи цього процесу з точки зору положень екопсихологічного підходу.

Дж. Хопкінс серед комплексу основних концептуальних підходів, які формують змістовний фундамент ефективності роботи соціального працівника з клієнтами, виокремлює екологічний підхід. У змістовному контексті екологічний підхід визначає досягнення особистісних змін клієнта, адекватних умовам та вимогам довколишнього середовища (суспільства) [14, с. 79–80].

Відзначимо, що соціальна робота на засадах фахового втілення концептів добročинності саме і виконує ці дві соціоекологічні функції – 1) професійно реалізуючи в суспільстві принципи альтруїстичності допомоги тим, хто її потребує, гармонізує та підтримує його стабільність і подальший розвиток; 2) забезпечує при цьому розвиток самого клієнта (“людини, що потребує допомоги”) на основі допомоги у відновленні особистісної та соціальної самоспроможності.

Ю. М. Швалбом, з точки зору екологічної психології, було обґрунтовано принцип екологічності взаємодії в умовах певної системи. Згідно з цим принципом, екологічною визначається така взаємодія, яка створює двосторонні умови для розвитку всіх значущих компонентів функціонуючої системи. Якщо

характеристики середовища як системи покращують умови розвитку людини, то в такому випадку йдеться про екологічно позитивний зв'язок, що базується на принципах людиноцентризму. Найбільшим рівнем екологічності буде характеризуватись така діяльність людини, яка завдяки розвитку елементів свого оточення в системі створює середовище власного розвитку, середовище самоактуалізації особистості [17].

Згідно з позицією Ю. М. Швалба, для системи “людина – соціальне середовище” характер відношень може бути визначено як екопсихологічність високого рівня на основі категорії “справедливість” [17, с. 317].

З точки зору екопсихологічного підходу, фахова добродійна “Я-позиція” соціального працівника (як “людини, що допомагає”) визначає позитивний екопсихологічний зв'язок особистості із соціумом (соціальним середовищем). Особистісна добродійна спрямованість соціального працівника, опредметнена його фаховою працею, як соціально-психологічний чинник сприяє розвитку самого суспільства, екопсихологічно гармонізуючи його на засадах соціальної справедливості й альтруїстичної допомоги людині, яка перебуває в скрутних умовах.

Застосовуючи до цієї функції принцип екопсихологічності, можна стверджувати, що діяльність соціального працівника на засадничих цінностях добродійництва створює двосторонні умови для розвитку всіх компонентів системи “клієнт – соціальне середовище” – клієнта, суспільства (як середовища професійної діяльності в соціумі), а також і самого соціального працівника.

При цьому екопсихологічний характер діяльності соціального працівника на основі добродійності продукує в цій системі функціональну необхідність розвитку в нього самого вмінь творчо конструювати нові сенси діяльності на основі цінностей альтруїстичної допомоги. Такі творчі вміння сенсоутворення надають можливість соціальному працівнику екопсихологічно вибудовувати без суперечностей власну ціннісно-мотиваційну сферу з метою подальшої професійної реалізації різних форм добродійності в соціальній роботі.

З точки зору зазначених вище положень, завдання діагностики психологічного критерію добродітності “уміння керувати ціннісно-смысловою сферою” з метою творчого конструювання нових сенсів діяльності в допомозі іншим людям нами розглядається на основі екопсихологічного підходу. У цьому контексті для оцінки цього критерію добродітності нами вибрано модифіковану методику “Екопсихологічні голограми” П. В. Лушина [6]. Ця методика надає діагностичну можливість оцінити в майбутнього соціального працівника здатність конструювати новий смысловий простір в умовах невизначеності, в якому знімаються суперечності смыслової сфери особистості щодо змістовності цінностей соціальної роботи.

З метою зняття неконгруентності між афективним та когнітивним рівнем образу проблеми на основі можливостей трансформації екопсихологічних голограм методики визначається здатність об’єкта дослідження створювати нові смыслові конструкції у сфері соціальної роботи. Це знімає смыслові суперечності між протилежними поглядами ціннісно-орієнтованого ставлення до поведінки соціального працівника, спрямованої на допомогу, як його важливої особистісно-професійної цінності. Аналіз результатів проводиться за допомогою контент-аналізу. Це надає змогу в умовах нашого дослідження за методикою П. В. Лушина [6] визначити динаміку диференціації відповідних показників в умовах формувального впливу психолого-педагогічних заходів розвитку добродітної спрямованості особистості майбутнього соціального працівника.

Висновки. Отже, науково-обґрунтоване визначення діагностичного апарату ознак добродітності в майбутніх соціальних працівників надало можливість з’ясувати, що такими можуть бути:

емпатія (діагностується опитувальником І. М. Юсупова);

соціальна спрямованість особистості (опитувальник формально-динамічних властивостей індивідуальності В. М. Русалова);

розвиненість комунікативних якостей особистості (методика “КОС-1” Б. Федоришина);

сформованість особистісного симптомокомплексу відповідальності (опитувальник діагностики особистісного симптомокомплексу відповідальності І. О. Кочаряна);

сформованість позитивної установки щодо інших людей (методика Ф. Фідлера “Тип установки щодо інших”);

наявність професійних ціннісних категорій у “Я-концепції” особистості (модифікована методика М. Куна та Т. Маркпатленда);

уміння керувати ціннісно-сисловою сферою з метою творчого конструювання нових сенсів діяльності в допомозі іншим людям (модифікована методика “Екопсихологічні голограми” П. В. Лушина).

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на проведений розгляд теоретичних аспектів діагностики ознак доброчинності як важливої професійної характеристики соціального працівника актуальною є спрямованість подальших досліджень на практичну перевірку ефективності психолого-педагогічних умов формування доброчинності у майбутніх соціальних працівників.

Список використаної літератури

1. Вступ до соціальної роботи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [Т. В. Семигіна, І. І. Мигович, І. М. Грига та ін.] ; за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.

2. Дубровина, И. В. Практическая психология образования / И. В. Дубровина. – М. : Творческий центр, 2000. – 526 с.

3. Кочарян, І. О. Типологічні та структурні особливості особистісного симптомокомплексу відповідальності : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Кочарян Ігор Олександрович. – Х., 2010. – 221 с.

4. Кочюнас, Р. Основы психологического консультирования / Римас Кочюнас. – М. : Академический проект, 1999. – 240 с.

5. Кун, М. Эмпирическое исследование установок личности на себя / М. Кун, Т. Макпартленд // Современная зарубежная социальная психология ; под ред. Г. М. Андреевой. – М. : Педагогика, 1984. – С. 180–188.

6. Лушин, П. В. Психология личностного изменения / П. В. Лушин. – Кировоград : Имэкс ЛТД, 2002. – 360 с.
7. Лях, Т. Л. Вимоги до особистісно-моральних якостей потенційних волонтерів з числа студентів / Т. Л. Лях // Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 15–16 травня 2008 р.) / [за ред. В. О. Огнев'юка та ін.]. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. – С. 133–136.
8. Майерс, Д. Социальная психология / Д. Майерс. – Спб. : Питер, 1997. – 684 с.
9. Основи практичної психології : підручник / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
10. Почебут, Л. Г. Социальная психология / Л. Г. Почебут, И. А. Мейжис. – СПб. : Питер, 2010. – 672 с. – (Серия “Мастера психологии”).
11. Рогов, Е. И. Учитель как объект психологического исследования : пособие для школьных психологов по работе с учителем и педагогическим коллективом / Е. И. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1998. – 496 с.
12. Савранська, Н. О. Етико-філософський аналіз благодійності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.07 “Етика” / Н. О. Савранська. – К., 2008. – 17 с.
13. Собчик, Л. Н. Введение в психологию индивидуальности / Л. Н. Собчик. – М. : ИПП-ИСП, 2000. – 512 с.
14. Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В. Полтавця. – К. : Видавничий дім “KM Academia”, 2000. – 236 с.
15. Федоришин, Б. А. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федоришин. – К. : Рад. школа, 1988. – 176 с.
16. Фирсов, М. В. Теория социальной работы : учебное пособие для вузов / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. – 4-е изд. – М. : Академический Проект; Гаудеамус, 2009. – 512 с.
17. Швалб, Ю. М. Теоретические основания экпсихологической экспертизы / Ю. М. Швалб // Актуальні проблеми психології : Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2006. – Т. 7, вип. 7. – С. 308–318.
18. Юнгхолм, С.-Э. Гуманистические ценности социальной работы / Свен-Эрик Юнгхолм. – М. : Союз, 1996. – 215 с.

19. Юсупов, И. М. Психология взаимопонимания / И. М. Юсупов. – Казань : Татарское книжное изд-во, 1991. – 191 с.
20. Юсупов, И. М. Диагностика уровня эмпатии // Практикум по экспериментальной и прикладной психологии / под ред. А. А. Крылова. – Л. : ЛГУ, 1990. – С. 32–37.
21. Aronfreed, J. Altruism, empathy and conditioning of positive affects / J. Aronfreed, V. Pascal // Altruism and helping behavior. – N. Y., London : Academic Press, 1970.
22. Fidler, F. Personality and situational determinants of leadership effectiveness / F. Fidler // Group dynamics. Research and theory. – N. Y. : Harper & Brothers, 1968.
23. Mehrabian, A. A measure of emotional empathy / A. Mehrabian, N. Epstein // Journal of Personality. – 1972. – V. 40.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор Потапчук Є. М.

Стаття надійшла до редакції 14.02.2013.

Човган Е. О. Обоснование выбора методов психодиагностики признаков благотворительности у будущих социальных работников

В статье обосновываются признаки благотворительности личности будущего социального работника: эмпатия, социальная направленность личности, развитость коммуникативных качеств личности, сформированность личностного симптомокомплекса ответственности, сформированность позитивной установки относительно других людей, наличие профессиональных ценностных категорий в “Я-концепции” личности, умение управлять ценностно-смысловой сферой с целью творческого конструирования новых смыслов деятельности в помощи другим людям. Раскрыты методы психодиагностики каждого признака благотворительности.

Ключевые слова: *благотворительность, признаки, будущие социальные работники, методы психодиагностики.*

Chovhan O. O. Substantiation of choice of methods of psychological diagnostics of signs of charity of future social workers

The article concerns the charity signs of a future social worker: empathy, social orientation of the individual, development of communication skills of personality formation personal symptoms of responsibility, formation of positive attitudes towards other people, existence of professional value categories in “self-concept” of personality, ability to manage value and semantic sphere for creative

design of new meanings while helping others. The methods psychological diagnostics of each charity sign has been specified.

Key words: *charity, signs, future social workers, methods of psychological diagnostics.*